

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.12

Н. А. Галабурда
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Концептуальні засади стратегії боротьби зі злочинністю, що розробляються й реалізуються суверенною державою на своїй території, відображають передусім національні інтереси цієї держави. Важко уявити собі ситуацію, щоб законодавець на догоду зовнішньому впливу запроваджував норми, що відторгаються населенням або завдають шкоди внутрішньодержавному розвитку. З іншого боку, як показує практика співпраці суб'єктів міжнародного права, у багатьох випадках участь держави в міжнародних проектах слугує її ж національним інтересам, підвищує ефективність внутрішньодержавної діяльності, в тому числі у сфері боротьби зі злочинністю.

Попри всю важливість проведених досліджень і поставлених у них проблем, питання імплементації норм міжнародного права в законодавство України ще не піддавалися спеціальному вивченню, незважаючи на те що деякі з них до цих пір однозначно не вирішені, особливо в кримінально-правовій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі імплементації норм міжнародного права в кримінальне законодавство України.

Метою статті є визначення ступеня відповідності норм українського кримінального права міжнародним зобов'язанням, а також розробка науково обґрунтованих думок щодо вдосконалення механізму імплементації норм міжнародного права в кримінальне законодавство України.

Отже, правовий вплив на найбільш значущі суспільні відносини варто розглядати як елемент правової охорони, що здійснюється за допомогою системи правових засобів. Юридичні норми, а також відповідні правові відносини і є шуканими правовими засобами. Аналогічний підхід склався й щодо розуміння завдань і функцій міжнародного кримінального права. Хоча, зрозуміло, варто зазначити, що тут не існує кодифікованого акта або спеціальної норми, яка регламентує універсальні завдання міжнародного кримінального права. При цьому, однак, аналіз завдань мож-

ливий, оскільки їх зміст впливає з визначення мети міжнародних нормативних актів кримінально-правового спрямування [2].

Під іншим кутом зору В. Кузнецов вирішує питання про зміст завдань міжнародного кримінального права [5]. «Завданням міжнародного кримінального права, – пише він, – є охорона міжнародного правопорядку від злочинних посягань». Сама по собі категорія «міжнародний правопорядок» надзвичайно велика і є результатом взаємного інтегрування різних категорій правопорядку, що забезпечується міжнародним правом. Але міжнародне кримінальне право ставить в якості своєї мети захист світового правопорядку від діянь, які саме розглянутою галуззю визнаються злочинами. Це завдання міжнародного кримінального права можна визначити як загальнопревентивне, бо його сутність полягає в запобіганні здійсненню злочинів, передбачених міжнародним кримінальним правом.

Також очевидно, що міжнародне кримінальне право має на меті вирішення ще одного завдання: застосування репресії до будь-якої особи, яка вчинила передбачений ним злочин. Дійсно, без установлення відповідальності за вчинення злочину саме міжнародне кримінальне право втратило б будь-який сенс. Саме тому міжнародні акти зазвичай зобов'язують застосовувати до особи, винної у скоєнні міжнародних злочинів, найбільш «суворі», «ефективні» або «відповідні» заходи покарання. На нашу думку, до репресивного завдання міжнародного кримінального права входить також приватна превенція щодо осіб, які вчинили відповідні злочини. Якщо під приватною превенцією розуміти недопущення повторення вчинення особою злочину шляхом застосування заходів кримінально-правового впливу, то це положення може бути застосовано до міжнародного кримінального права. Отже, міжнародне кримінальне право виконує два основні завдання: загальнопревентивне (забезпечення світового правопорядку) і репресивне (покарання винних у скоєнні злочину осіб) [4].

Нині ст. 1 Кримінального кодексу (далі – КК) України, перераховуючи завдання, що стоять перед кримінальним законом, на перше місце ставить охорону прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до цього принципу й побудована Особлива частина КК України. Вона відкривається розділом, у якому згруповано норми, що передбачають кримінальну відповідальність за діяння, спрямовані проти життя, здоров'я, свободи, честі, гідності, конституційних прав і свобод людини та громадянина, сім'ї та прав неповнолітніх. Зміст ст. 1 КК України відображає правило, встановлене Конституцією України, що людина, її права і свободи є найвищою цінністю. Ідея визнання людини як найвищої цінності ґрунтується на принципових положеннях міжнародного права. У Загальній декларації прав людини говориться, що «визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їхніх прав є основою свободи, справедливості й загального миру» (преамбула); далі «свободи, справедливості й загального миру» (преамбула); далі «ніхто не повинен зазнавати тортур» [7].

Теорія імплементації принципів і норм міжнародного права в кримінальне законодавство окремої держави розробляється переважно в рамках науки міжнародного кримінального права. Загальновідомо, що міжнародне кримінальне право (далі – МКП) являє собою систему принципів і норм, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку з учиненням злочинів, передбачених міжнародним правом, а також забезпечують співпрацю держав і міжнародних організацій у боротьбі із цими злочинами. МКП утворює досить молоду систему наукових знань, що інтенсивно розвивається. Багато питань, які входять до інтересів МКП, включаючи таке дискусійне питання, як його галузева належність, ще знаходяться на стадії вивчення.

Ще в другій половині минулого століття аж до кінця 1980-х років вчені-юристи, в тому числі радянські, суворо розмежовували сфери дії внутрішнього й міжнародного права, обґрунтовували тезу про принципову неможливість регулювання міжнародно-правовими нормами суспільних відносин, що становлять внутрішню компетенцію держави. Питання про реалізацію міжнародно-правових норм у рамках національної правової системи становить лише академічний інтерес, а в практичному плані майже не розроблялося.

Із набуттям незалежності в колишніх радянських республіках, включно з Україною, проблема взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного права стала набувати все більш вираженої практичної спрямованості, що зумовило зростання інтересу до неї з боку не тільки вчених, а і юристів-практиків. Однак виявилось, що з приводу деяких найбільш суттєвих питань взаємодії на-

ціонального та міжнародного права в науковому світі висловлено різні, часом протилежні судження [9].

Варто зазначити, що не тільки на пострадянському просторі, а й у розвинених західних країнах є прихильники й теорії «адаптації», і теорії «виконання», які, не виходячи за рамки дуалістичної або моністичної точок зору на співвідношення міжнародного та національного права, відбивали лише відмінності в способах здійснення міжнародно-правових норм у рамках національного правопорядку.

Пропоновані в літературі ідеї, не властиві дуалістичній або моністичній теоріям внутрішньодержавного здійснення міжнародно-правових норм, не породжують нових підходів до вирішення цього питання про співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права. Досліджуючи ті чи інші способи приведення в дію норм міжнародного права в рамках внутрішньодержавного правопорядку (відсилання, імплементація, рецепція, трансформація тощо), вчені неминуче стикаються з питаннями єдності або відмінності джерел міжнародного та національного права, безпосередньої дії міжнародно-правових норм тощо. Вирішення цих питань можливе тільки із застосуванням однієї з наявних теорій – моністичної або дуалістичної [11].

Із цього моменту названа норма діє сама по собі, ставши обов'язковим правилом поведінки. Безперечно, національна система права з урахуванням того, що нове правило поведінки міститься в джерелі права цієї системи, може певною мірою змінювати його, адаптуючи до вже чинних норм, але суті справи це не змінює. Норма міжнародного права, що регулює дотичні стосунки, не вторгається у сферу регулювання національно-правових норм. Вона сама з моменту вступу в силу регулює ці відносини певним чином, виходячи з пріоритету міжнародно-правових норм, але іноді для цього потрібне встановлення аналогічних правил поведінки у внутрішньодержавному законодавстві [3].

Однак це не означає, що міжнародні правові акти повинні бути визнані структурною одиницею національного права. Реалізація норм міжнародного права судами, фізичними та юридичними особами не змінює їх міжнародно-правового характеру. У процесі безпосереднього застосування норми міжнародного права зберігають «вигляд» компонента міжнародно-правової системи й діють “*proprio nomine*” (від свого імені, під своїм ім'ям) [12].

Розкриття сутності імплементації тільки через трансформацію міжнародно-правових норм збіднює складний механізм утілення міжнародно-правових приписів у життя на національному рівні. У юридичній науці терміну «імплементація» надається більш глибокий зміст, він ужи-

вається у вузькому й широкому сенсах слова. У вузькому розумінні поняття імплементації обмежується процесами, що протікають у внутрішньодержавній сфері, і позначає стадії здійснення, виконання державою міжнародно-правових норм. У широкому сенсі слова розглянута категорія позначає об'єднання міжнародно-правових і внутрішньодержавних процедур щодо реалізації міжнародно-правових приписів на національному рівні та створення умов для такої реалізації. Поза національного права можуть здійснюватися (імплементуватися) норми міжнародного права, адресовані міжнародним організаціям.

Сформовані в результаті імплементації міжнародних договорів нові норми стають елементами внутрішнього права, що не відрізняються за своєю сутністю від інших норм національної системи права. Вони функціонують як структурні одиниці цієї системи, підпорядковуються її принципам і процесуальним формам [13].

На нашу думку, термін «імплементація» включає в себе всю різноманітну діяльність держави щодо здійснення цілей норм міжнародного права. Він характеризує тривалий процес – від надання державою згоди на обов'язковість для неї відповідного міжнародного договору, вираженого у формі ратифікації, затвердження, приєднання тощо, до практичного виконання державою взятих на себе за договором зобов'язань.

У ситуації, коли норми міжнародного права містять правила, що відрізняються від внутрішньодержавних, цілі міжнародно-правових приписів можуть бути досягнуті за допомогою внесення змін до актів внутрішньодержавного права. Відбувається приведення їх у відповідність із принципами й нормами міжнародного права.

Література

1. Блищенко В.П. Международное и внутригосударственное право / В.П. Блищенко. – М., 1960. – С. 52.
2. Буткевич В.П. Соотношение внутригосударственного международного права / В.П. Буткевич. – К., 1981. – С. 53
3. Гавердовский А.С. Имплементация норм международного права / А.С. Гавердовский. – К., 1980. – С. 67.
4. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – К. : Істина, 2010. – 430 с.
5. Кузнецов В.В. Теорія кваліфікації злочинів : [підручник] / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко ; за заг. ред. д. ю. н., проф. В.І. Шакуна. – 4-те вид., перероб. – К. : Алерта, 2012. – 316 с.
6. Баулін Ю.В. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник для юрид. вузів і фак.] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.] ; за ред. професорів

В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-те вид., перероб. та доп. – Х. : Право, 2007. – 496 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, О.О. Дудоров та ін.] ; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – 4-те вид., перероб. та доп. – К. : Атіка, 2008. – 376 с.

8. Кримінальне право України. Особлива частина : [підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти] / за ред. професорів В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-те вид., перероб. та доп. – К. : Юрінком Інтер ; Х. : Право, 2007. – 402 с.

9. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.] ; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Атіка, 2008. – 712 с.

10. Баймуратов М.О. Міжнародне публічне право. Загальна частина : [підручник] / М.О. Баймуратов. – Х. : Одиссей, 2008. – 704 с.

11. Игнатенко Г.В. Международное и советское право: проблемы взаимодействия правовых систем / Г.В. Игнатенко // Советское государство и право. – 1985. – № 3. – С. 76.

12. Лукашук И.И. Соотношение внутригосударственного и международного права в свете новой Конституции СССР / И.И. Лукашук // Вестник Киевск. ун-та. Серия «Международные отношения и международное право». – 1979. – Вып. – 8. С. 11.

Анотація

Галабурда Н. А. Теоретичні основи імплементації норм міжнародного права в кримінальне законодавство України. – Стаття.

У статті на основі аналізу наукових досліджень розглядаються суспільні відносини, що виникають у процесі імплементації норм міжнародного права в кримінальне законодавство України.

Ключові слова: міжнародне право, імплементація, принципи кримінального права, злочинні посягання, національні інтереси.

Аннотация

Галабурда Н. А. Теоретические основы имплементации норм международного права в уголовное законодательство Украины. – Статья.

В статье на основе анализа научных исследований рассматриваются общественные отношения, возникающие в процессе имплементации норм международного права в уголовное законодательство Украины.

Ключевые слова: международное право, имплементация, принципы уголовного права, преступные посягательства, национальные интересы.

Summary

Halaburda N. A. Theoretical basis of the implementation of international law in the criminal legislation of Ukraine. – Article.

This paper, based on analysis of research considered public relations arising in the implementation of international law in the criminal law of Ukraine.

Key words: international law, implementation of the principles of criminal law, criminal assault, national interests.